

Workshop CJ Facultaire Toogdag 27 januari 2023

'Criminologische en Juridische Aspecten van de MH-17 Ramp' gevolgd door een workshop over het keuzevak Defensie, Veiligheid en Moraliteit

A. Criminologische en Juridische Aspecten van de MH-17 Ramp

De 'downing' van MH17 en het conceptualiseren van gerechtigheid in de context van de internationale burgerluchtvaart

De 'downing' van MH 17 schokte de hele internationale gemeenschap, waaronder ook de burgerluchtvaartgemeenschap. Zoals vastgesteld door de rechtbank Den Haag, is deze daad onder andere te duiden als een luchtmisdaad. Tegelijkertijd levert het daarmee een luchtmisdaad op in de zin van de multilaterale internationale luchtvaartverdragen. Deze presentatie geeft een overzicht van de wijze waarop gerechtigheid kan worden geconstrueerd vanuit het perspectief van misdaden in de context van de internationale burgerluchtvaart. Voorbeelden van internationale verdragen over veiligheid en beveiliging en daarin vervatte paradigma's zullen worden gedeeld om het concept van rechtvaardigheid uit te leggen vanuit de verschillende optieken van het internationaal luchtrecht en de verscheidene rechtsgoederen en -belangen die daarin beschermd worden.

De strafzaak MH17

Op 17 juni 2014 stortte vlucht MH17 neer boven Oekraïne. Bij de ramp kwamen alle 298 inzittenden om het leven, waarvan 196 Nederlanders. Onderzoek van de Nationale Veiligheidsraad wees uit dat het vliegtuig was neergeschoten met een Buk-raket door Russische separatisten. 19 juni 2019 maakte het Nederlandse Openbare Ministerie bekend dat het vier verdachten ging vervolgen voor het neerhalen van het toestel. Op 9 maart 2020 ging het strafproces tegen hen van start. De zittingen vonden plaats in het Justitieel Complex Schiphol te Badhoevedorp. Op 17 november 2022 deed de rechtbank uitspraak in de zaak. Drie verdachten werden bij verstek veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf (Kharchenko, Dubinskiy en Girkin), één verdachte werd vrijgesproken (Pulatov). De rechtszaak was om verschillende redenen bijzonder, maar toch vooral vanwege het grote aantal nabestaanden die erbij betrokken waren en gebruik maakten van het spreekrecht of een schriftelijke slachtofferverklaring opstelden. Dit maakte het mogelijk om het effect van de uitoefening van deze slachtofferrechten op de emotionele verwerking van de ramp te onderzoeken. Onderzoekers van de Universiteit Twente (dr. Lonneke Lenferink en prof. dr. Gerben Westerhof), de Rijksuniversiteit Groningen (prof. dr. Jos de Keijser) en de Universiteit Leiden (prof. dr. mr. Maarten Kunst) besloten daarom de nabestaanden te volgen en bij hen zowel voorafgaande als tijdens en na afloop van het strafproces vragenlijsten af te nemen over hun ervaringen met de gebruikmaking van hun slachtofferrechten en hun emotionele verwerking van de ramp. In deze workshop wordt de totstandkoming en opzet van deze studie toegelicht en worden de eerste empirische resultaten gepresenteerd door drs. Lieke Nijborg, die aan de Universiteit Twente promoveert op het effect van slachtofferrechten op rouw- en andere psychische klachten onder nabestaanden van levensdelicten. De resultaten van het MH17-onderzoek zullen hier een belangrijk onderdeel van uitmaken. De workshop zal worden ingeleid door prof. dr. mr. Maarten Kunst. Hij zal kort iets vertellen over de achtergrond van het spreekrecht en eerder onderzoek naar het effect van spreken door slachtoffers op hun emotionele welbevinden.

B. Workshop keuzevak Defensie, Veiligheid & Moraliteit

Militairen die worden uitgezonden naar een oorlogsgebied houden aan hun uitzending vaak 'morele verwondingen' over. Zulke verwondingen worden veroorzaakt door hun eigen optreden tegen misstanden of juist door de onmogelijkheid om misstanden aan te pakken. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat zij een gewonde kameraad moeten achterlaten om daarmee hun eigen leven of dat van andere collega's te redden, of dat zij door beperkingen in hun mandaat niet oorlogsmisdrijven van één van de strijdende partijen niet kunnen voorkomen. Ten gevolge van dit soort situaties kunnen soldaten een conflict ervaren tussen de regels waar ze zich aan moeten houden en hun eigen moraliteit. Degenen die hier niet mee om kunnen gaan, lopen het risico om een posttraumatische stressstoornis of een andere psychiatrische stoornis te ontwikkelen.

De morele dilemma's waarmee militairen en hun militaire en civiele leidinggevenden tijdens uitzendingen geconfronteerd worden staan centraal in het vak Defensie, Veiligheid en Moraliteit. Het vak betreft een interdisciplinaire samenwerking tussen de afdelingen Criminologie en Encyclopedie van de Rechtswetenschap van onze faculteit en Defensity College, het werkstudentprogramma van Defensie voor HBO- en WO-studenten. In het vak vertellen sprekers uit de wetenschap en de praktijk over de dilemma's die zich tijdens militaire operaties en vredesmissies kunnen voordoen. In het afgelopen jaar vertelde luitenant-generaal van de Koninklijke Marechaussee bijvoorbeeld over de voorbereidingen van een onderzoek naar oorlogsmisdaden in Oekraïne en sprak kolonel b.d. Thom Karremans over zijn ervaringen in Srebrenica en de nasleep daarvan. Studenten waren erg onder de indruk en werden gestimuleerd om oorlog te bekijken vanuit een ander perspectief dan louter het juridische. Ook worden de studenten tijdens het vak uitgedaagd om na te denken over morele dilemma's waarmee zij als student of later als jurist of criminoloog geconfronteerd kunnen worden en werden zij tijdens een heuse bivak getraind in leiding geven.

Tijdens de facultaire Toogdag zal nader worden ingegaan op het onderwerp 'morele verwondingen' en de studies die hiernaar zijn verricht en de relevantie van de deze studies voor juridisch en criminologisch onderzoek (deel I). Daarnaast zal een inkijkje worden gegeven in het vak en de morele dilemma's die hierbinnen aan bod komen (deel II). In het bijzonder zal worden ingegaan op morele dilemma's waarmee we in ons werk of privéleven te maken kunnen krijgen. Dit zal worden gedaan aan de hand van verschillende casusposities.